Archetype

ΕΠΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΕΙΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μυρτώ Κιούρτη

Επανακατοικήσεις

Archetype team - 26/07/2018

Η ανθρωπιστική στροφή στην αρχιτεκτονική

Οι Επανακατοικήσεις γεννήθηκαν ως αντίδραση απέναντι στην Ελλάδα της κρίσης. Η συμμετοχή σε αυτή την ομαδική δράση λειτούργησε πιστεύω ως μια δημιουργική διαδικασία μέσα από την οποία επιχειρούσε να βρει ο καθένας μας, με τη συνδρομή των άλλων, τη δική του απάντηση στο βασανιστικό ερώτημα: τι μπορεί να προσφέρει ένας αρχιτέκτονας σε εποχές δύσκολες για την κοινωνία. Η ιδέα λοιπόν των Επανακατοικήσεων είναι σύμφυτη με την έννοια της κρίσης και το πεδίο στο οποίο άνθισε είναι αυτό της κοινωνικής αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της προσφοράς. Η προσπάθεια να απαντήσουμε στο δύσκολο αυτό ερώτημα προϋπέθετε έναν κριτικό επαναπροσδιορισμό της στόχευσης της αρχιτεκτονικής και του ρόλου του αρχιτέκτονα, κάτι που μας ανάγκασε να στραφούμε και να σκεφτούμε ξανά τα στοιχειώδη. Τι είναι τελικά η αρχιτεκτονική, εκείνη η ευγενής πράξη που “αγγίζει την καρδιά του”[1] ανθρώπου, κατασκευάζοντας το “πιο λατρευτό δοχείο της ζωής του”[2] έτσι όπως το διδαχθήκαμε και το πιστέψαμε ως φοιτητές στα έδρανα και τα σχεδιαστήρια των σχολών μας; Αφορά μόνο τις εποχές της αφθονίας, τους λίγους και εκλεκτούς, Εκείνους που καταλαβαίνουν; Εμάς που δημιουργούμε; Αυτούς που κατοικούν; Σταδιακά λοιπόν οι Επανακατοικήσεις απέκλιναν από την αρχική τους κοινωνική στόχευση και λειτούργησαν ως μια σπάνια ευκαιρία αναστοχασμού επί της αρχιτεκτονικής. Και όπως συμβαίνει μάλλον νομοτελειακά σε εποχές κρίσης, η προσπάθεια υπέρβασης ενός κατ’ αρχήν αδιεξόδου, οδήγησε σε κάτι άλλο, γέννησε κάτι καινούριο, έστρεψε το πεδίο σε νέες, αχαρτογράφητες περιοχές της γνώσης.

Οι Επανακατοικήσεις ξεκίνησαν με μια σειρά δημοσίων παρουσιάσεων και συζητήσεων επί των αρχών και των προθέσεων μας όπως και με ανοιχτή προκήρυξη που απευθύναμε προς τους πολίτες του Δήμου Αθηναίων καλώντας τους να συμμετέχουν στην δράση μας με τα διαμερίσματά τους. Από τις εκδηλώσεις ενδιαφέροντος

που λάβαμε επιλέξαμε εννέα παραδειγματικά κατοικημένα διαμερίσματα του κέντρου της Αθήνας τα οποία ανασχεδιάσαμε με στόχο τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των κατοίκων σε αυτά. Επισκεφτήκαμε τους χώρους, τους αποτυπώσαμε, συζητήσαμε με τους ιδιοκτήτες, συνεργαστήκαμε στενά μεταξύ μας ως ομάδα και καταλήξαμε σε μια σειρά προτάσεων αναμόρφωσης των συγκεκριμένων διαμερισμάτων. Οι προτάσεις αυτές παρουσιάστηκαν στους ιδιοκτήτες και κατοίκους των διαμερισμάτων σε δημόσια συνάντηση που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2016 στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του ιδρύματος Ωνάση. Εκεί μπροστά σε ένα ευρύ κοινό οι κάτοικοι είδαν τα σπίτια τους ανασχεδιασμένα και συζήτησαν μαζί μας αλλά και με το κοινό που παρακολουθούσε το πώς η αρχιτεκτονική μπορεί να αλλάξει τον τρόπο που ζούμε αλλά και σκεφτόμαστε την καθημερινότητά μας. Μετά από τη δημόσια αυτή συζήτηση οι μελέτες αναμόρφωσης των εννέα παραδειγματικών κατοικιών ολοκληρώθηκαν και σήμερα παρουσιάζονται στο παρόν βιβλίο.

Η κύρια στόχευση των Επανακατοικήσεων όμως δεν αφορά τη συγκρότηση μιας σειράς προτάσεων αναδιαμόρφωσης κατοικιών, έστω και αν αυτές υπήρξαν παραδειγματικές. Η δράση έχει κατεξοχήν ερευνητικό χαρακτήρα. Ο νεολογισμός "Επανακατοικήσεις", ο οποίος γεννήθηκε μαζί με την ομάδα μας και προκειμένου να συνοψίσει τις προθέσεις της, εισάγει το πρόθεμα "επανα" όχι τόσο επειδή επανασχεδιάσαμε υφιστάμενα διαμερίσματα αλλά επειδή με αφορμή αυτό επιχειρήσαμε να επαναπροσδιορίσουμε υφιστάμενες αντιλήψεις για την αρχιτεκτονική της κατοικίας, προαιώνιο θέμα διερώτησης το οποίο βάζουμε εκ νέου στο τραπέζι των συζητήσεων. Η δική μας απάντηση, η οποία εκφράζεται ποικιλοτρόπως στα κείμενα και τις αρχιτεκτονικές μελέτες που ακολουθούν, ορίζει μια ειδική σχέση ανάμεσα στην αρχιτεκτονική και τον άνθρωπο και προσεγγίζει αυτή τη σχέση μέσα από τρία ρεύματα σκέψης, τον σχετικισμό (relativism), το θετικισμό (positivism) και τον υλισμό (materialism).

Με τον όρο σχετικισμό αναφερόμαστε στη Σχολή της σκέψης που υποστηρίζει την προσπάθεια κατανόησης των φαινομένων μέσα από τη διερεύνηση των σχέσεων τους και όχι μέσα από μια ουσιοκρατική προσέγγιση, δηλαδή την αναζήτηση κάποιας βαθύτερης καταγωγής, μιας προαιώνιας αλήθειας ή κάποιας πανανθρώπινης ουσίας. Το δεύτερο πρόθεμα του ονόματος της δράσης μας, αναφέρεται μεν στο φαινόμενο της κατοίκησης, όχι τυχαία όμως ο όρος εκφέρεται στον πληθυντικό. Αυτό συμβαίνει καθώς στις Επανακατοικήσεις προσεγγίσαμε την εμπειρία της κατοίκησης όχι ως μια και ουσιώδη, αλλά αντιθέτως ως πολλαπλή και σχετικιστική, δηλαδή ως πολιτισμικά προσδιορισμένη και ταυτόχρονα εν δυνάμει επιτρεπτική της ετερότητας των υποκειμένων.

Ο φιλόσοφος της επιστήμης Auguste Comte, ιδρυτής του ρεύματος του θετικισμού, υποστήριζε πως ο ανθρώπινος πολιτισμός είναι αδιάσπαστο μέρος της φύσης και πως βρίσκεται σε απόλυτη σχέση συνέχειας με αυτή. Ήταν ο στοχαστής που πρότεινε πως μπορούμε να κατανοήσουμε τα ανθρώπινα φαινόμενα με τη βοήθεια της θετικής επιστήμης, παρατηρώντας τα δηλαδή ως φυσικά φαινόμενα και προσεγγίζοντάς τα μέσω της εμπειρίας, της καταγραφής, της ταξινόμησης και της λογικής, αναζητώντας αυτό που είναι αντικειμενικό άρα και επιστημονικά προσδιορίσιμο. Πάνω σε αυτή τη διατύπωση του στοχαστή, θεμελιώθηκαν τα γνωστικά πεδία της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας, δηλαδή οι σχολές της σκέψης που επιχείρησαν να μελετήσουν με μεθοδολογίες των θετικών επιστημών τις ανθρώπινες κοινωνίες και τον πολιτισμό. Μεταγράφοντας την ευφυή σύλληψη του Comte στην αρχιτεκτονική μπορούμε να ισχυριστούμε πως το ανθρωπογενές τοπίο της πόλης, παράγωγο της ανθρώπινης κοινωνίας και του πολιτισμού, είναι εγγενώς όμοιο με εκείνο της φύσης, δηλαδή έχει προκύψει υπό την πίεση νόμων οι οποίοι υπόκεινται σε ανάλογες αρχές με εκείνες που μορφώνουν το φυσικό τοπίο.

Στις Επανακατοικήσεις ακολουθήσαμε αυτό το ρεύμα της σκέψης. Κάναμε έτσι αρχιτεκτονική μέσα στο ανθρωπογενές Αθηναϊκό τοπίο το οποίο αντιμετωπίσαμε ως συνέχεια του φυσικού τοπίου της Αττικής. Επιχειρήσαμε να σχεδιάσουμε μέσα σε αυτό το κατασκευασμένο τοπίο κατανοώντας το και αναγνωρίζοντας τις αρχές, τους νόμους και τους κανόνες που το δημιούργησαν. Αντί λοιπόν να αποτυπώσουμε με προσοχή και να προσαρμόσουμε το σχεδιασμό μας στις κλίσεις του εδάφους, επιχειρήσαμε να αναγνωρίσουμε και να διαχειριστούμε άλλες κλίσεις, τις πολιτισμικές και κοινωνικές πτυχώσεις πάνω στις οποίες εδράζονται οι σταθερές των ανθρώπων. Σχεδιάσαμε καινούρια σπίτια που πατάνε μεν αλλά και επαναπροσδιορίζουν δημιουργικά τις πλαγιές της ελληνικής οικογένειας. Σκάψαμε και θεμελιώσαμε δομές κατοίκησης οι οποίες επιτρέπουν να βλαστήσει ένα νέο ενδοοικογενειακό σχήμα που είναι πιο επιτρεπτικό, λιγότερο εσωστρεφές και μονοδιάστατο. Προτείναμε αρχιτεκτονικές συνθέσεις που μπορεί να μην αρθρώνονται προστατεύοντας σεβάσμια, γέρικα δέντρα, όμως διαχειρίζονται γέρικα κληρονομημένα σπίτια, και σέβονται βιωμένες διατάξεις, επεμβαίνοντας με τόλμη μεν αλλά χωρίς να ξεριζώνουν απερίσκεπτα τις μνήμες και το προσωπικό

παρελθόν.

Σε αυτή την προσπάθεια σημαντικοί συνοδοιπόροι υπήρξαν οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι της ομάδας, Παυλίνα Σπανδώνη και Τζίνα Σκιαδά οι οποίες μοιράστηκαν μαζί μας τα εργαλεία του δικού τους γνωστικού πεδίου, της ανθρωπολογίας, δηλαδή του κατεξοχήν λόγου για τον άνθρωπο. Παράλληλα η φύση ξαναβρήκε τη θέση της μέσα σε αυτή την ανθρωπολογικά μετατοπισμένη αρχιτεκτονική με τη βοήθεια της Αγγελικής Παρασκευοπούλου, γεωπόνου και αρχιτέκτονα τοπίου της ομάδας η οποία συνέβαλε στη συγκρότηση αρχιτεκτονικών προτάσεων που έδωσαν ζωτικό χώρο σε μια φύση απομαγευμένη και εξανθρωπισμένη. Η Παυλίνα Σπανδώνη, η Τζίνα Σκιαδά και η Αγγελική Παρασκευοπούλου είχαν εποπτεία όλων των επιμέρους ομάδων της δράσης, συνεργάστηκαν όμως στενά ειδικά με ορισμένες από αυτές.

Οι Επανακατοικήσεις δε στράφηκαν μόνο προς το ανθρωπογενές συλλογικό τοπίο, το προϊόν του πολιτισμού. Μετατόπισαν την ερευνητική ματιά από την πρόσληψη του χώρου ως εξωτερικότητα στη διαχείριση ενός ενιαίου συνεχούς που συνδέει αυτό τον έξω χώρο με το εσωτερικό ανθρώπινο τοπίο ή αλλιώς την ενδότερη αρένα όπως τη συλλογίστηκε ο DeCartes[3]. Η διαχείριση του εσώτερου χώρου πραγματώθηκε υπό το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο του υλισμού. Η προσέγγιση των Επανακατοικήσεων αποκλίνει σε σχέση με αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες ο νους ή όπως αλλιώς ονομάζεται το πνεύμα και αντίστοιχα η ψυχή του ανθρώπου είναι άυλα. Αντίθετα με αυτές τις αντιλήψεις, η έρευνά μας ακολούθησε αφενός τον υλισμό του Μαρξ ο οποίος υποστήριζε πως οι ιδέες οικοδομούνται πάνω στις υλικές συνθήκες της ζωής των ανθρώπων και αφετέρου τη ψυχαναλυτική προσέγγιση του Φρόιντ σύμφωνα με την οποία η υλικότητα του σώματος και ο ενδοψυχισμός αποτελούν ένα αδιατάρακτο συνεχές.

Από την ίδρυσή της, η ομάδα των Επανακατοικήσεων απευθύνθηκε και σε καλλιτέχνες. Η συμμετοχή εικαστικών στη δράση συσχετίζεται με την πεποίθησή μας ότι η Τέχνη αποτελεί ένα ειδικό πεδίο του ανθρώπινου πολιτισμού εντός του οποίου έχουν αναπτυχθεί εργαλεία και μέθοδοι διαχείρισης του εσώτερου ψυχικού χώρου. Υπό ένα τέτοιο σκεπτικό θα λέγαμε ότι προσεγγίσαμε τα σπίτια των ανθρώπων ως καθρέφτες της ενδότερης περιοχής ή αλλιώς ως πορτραίτα των κατοίκων τους. Δε συνθέσαμε όμως βάσει εξιδανικευμένων μορφών όπως θα έκανε ένας Ραφαήλ αλλά χρησιμοποιήσαμε τα εργαλεία μας όπως ένας Ρούμπενς, για να ανιχνεύσουμε αντιφάσεις, αντιστάσεις, άγχη, διλήμματα, συγκρούσεις, φόβους, κρυμμένες επιθυμίες πραγματικών ανθρώπων. Ταυτόχρονα η πρόσληψη της σχέσης ανάμεσα στο νου, την ψυχή και το σώμα ως μια ενιαία συνέχεια οδήγησε στην αντιμετώπιση των σωματικών αναγκών ως ίδιας αξίας με τις ανάγκες του “πνεύματος” και της ψυχής. Αυτό μας οδήγησε σε μια αρχιτεκτονική που επιχείρησε μέσα από “το Πλατωνικό μεγαλείο, την μαθηματική τάξη…την αντίληψη της αρμονίας”[4] να παράγει χώρο ο οποίος δεν είναι μόνο “ωραίος” αλλά απολαυστικός και κυρίως ανακουφιστικός. Η αίσθηση απόλαυσης και ανακούφισης προκαλείται από συνειδητές αρχιτεκτονικές χειρονομίες που απελευθερώνουν τον κάτοικο από μια σειρά στερεοτύπων τα οποία επιβάλλονται ασυνείδητα με τη μορφή δεσμεύσεων στο νοητικό, το ψυχικό αλλά και το σωματικό επίπεδο.

Απαντώντας στο ανθρωπογενές αττικό τοπίο οι αρχιτέκτονες Σοφία Κιούση και Αντώνης Κιουρκτσής διερεύνησαν το άνω όριό του και διατρύπησαν την ομοιογενή τεκτονική πλάκα που αναπαράγεται πανομοιότυπα από τα fractals της ελληνικής πολυκατοικίας. Στο “σπίτι με το περισκόπιο” η διάτρηση της πάνω πλάκας επιτρέπει στους κατοίκους να απολαμβάνουν τη θέα προς τον ουρανό. Η πρόταση ταυτόχρονα πολλαπλασιασμένη συγκροτεί ένα νέο αστικό τοπίο από ψηλά το οποίο εν δυνάμει απαρτίζεται από οπές που επιτρέπουν εσωτερικές θεάσεις προς την πλέον δημόσια και “καλή” πτυχή της ελληνικής κατοίκησης, το ονομαζόμενο σαλόνι. Διατρυπώντας τις γνωστές ταράτσες με τις κεραίες και τα ντεπόζιτα, η αρχιτεκτονική απαντά με τον τρόπο αυτό σε ένα συγκεκριμένο φαινόμενο: την αδυναμία μιας κοινωνίας με νωπές ακόμα τις αγροτικές της ρίζες να απορροφήσει την έκρηξη της τεχνολογίας που ακολούθησε τη βιομηχανική επανάσταση.

Το ίδιο τοπίο πραγματεύεται και ο Αλέξανδρος Κιτρινιάρης προτείνοντας τη φύτευσή του. Παράλληλα, η μελέτη του διαχειρίζεται τη σχέση αυτής της άνω περιοχής με τις κατοικίες που αναπτύσσονται από κάτω στο πλαίσιο του ιδιόμορφου ιδιοκτησιακού καθεστώτος που παράγεται από την ελληνική πολυκατοικία της αντιπαροχής και τα κατάλοιπα της διευρυμένης οικογένειας. Σε μεγάλη πολυκατοικία που στεγάζει ένα σύνθετο δίκτυο συγγενείας, το δώμα μετασχηματίζεται σε μια μηχανή φυσικού κλιματισμού ενός διαμερίσματος με το οποίο συνδέεται ιδιοκτησιακά παρόλο που βρίσκεται μετατοπισμένο παραπλεύρως σε άλλον κτιριακό όγκο. Ταυτόχρονα φυτεύεται η όψη του διαμερίσματος και ο εξώστης. Ο άνθρωπος, η

κατοικία και η φύση αντιμετωπίζονται ως μια ενιαία συνέχεια.

Ο Γιάννης Γράος χειρίζεται επίσης το άνω όριο του αστικού τοπίου εκτονώνοντας μια κατοικία σε αυτό. Ταυτόχρονα πραγματεύεται το δίπολο μπροστά-πίσω, το οποίο ο σύγχρονος ελληνικός πολιτισμός προσεγγίζει ακόμα ως αντιθετικό. Σε ένα διαμέρισμα με ιδιαίτερη θέα προς τα πίσω, αποκλεισμένη λόγω της αναπαραγωγής του άκαμπτου κυττάρου της τυπικής εμπορικής πολυκατοικίας που προσανατολίζει τα καθιστικά και τα ανοίγματα “μπροστά”, ο αρχιτέκτονας εισάγει μια νέα γεωμετρία σε στροφή. Με τον τρόπο αυτό δημιουργεί έναν σχηματισμό κατοίκησης ο οποίος συσχετίζεται με τις πραγματικές συνθήκες του χώρου, ανοίγει οπτικές, δημιουργεί εξώστες, επιτρέπει ροές και έτσι μεγεθύνει τις απολαύσεις της καθημερινότητας.

Στην πρόταση της Λίας Πέτρου και του Βλάση Καραγιάννη η άνω περιοχή του δώματος συνδέεται επίσης οργανικά με την κατοίκηση. Σε αυτή όμως την περίπτωση προτείνεται η μετάλλαξη και εκμετάλλευση της εσωτερικής κοιλότητας που αναπτύσσεται στο κυρίως σώμα του κτιρίου και η οποία συνήθως μεταφέρει μόνο φως και αέρα από πάνω προς τα κάτω. Εντός του φωταγωγού λοιπόν κατασκευάζεται ένας δίαυλος επικοινωνίας. Η κατασκευή είναι ένα γλυπτό και ταυτόχρονα μια τσουλήθρα. Η τέχνη ανάγει σε πολύτιμο το πλέον υποτιμημένο πεδίο της κατοίκησης, το φωταγωγό της ελληνικής πολυκατοικίας. Το παιχνίδι υπερβαίνει την οριοθέτηση του παιδικού δωματίου και γίνεται ξανά κεντρικό κομμάτι της ζωής των ενηλίκων. Ταυτόχρονα οδηγώντας στο ημιαυτόνομο διαμέρισμα της ταράτσας το οποίο αφιερώνεται στον έφηβο της οικογένειας, το μεγεθυμένο αυτό παιχνίδι δημιουργεί ανακουφιστικές συνέχειες κατά τη διάβαση από την παιδικότητα στην ενηλικίωση.

Η Όλγα Βενετσιάνου και η Αγγελική Σβορώνου διαχειρίζονται επίσης το φωταγωγό της ελληνικής πολυκατοικίας, πραγματεύονται όμως τη δημόσιά του διάσταση και την ανατρέπουν. Με τη βοήθεια προβολικών μέσων βιντεοσκοπούν και πλάθουν κινηματογραφικά την καθημερινότητα της ζωής μέσα στην κατοικία που μελετούν και η οποία ανήκει σε μια φωτογράφο. Χρησιμοποιούν στη συνέχεια το φωταγωγό της πολυκατοικίας ως δημόσια προθήκη εντός της οποίας εκτίθεται η παράσταση του ιδιωτικού βίου. Το διαμέρισμα ανασχεδιάζεται ως χώρος κατοίκησης και εργασίας μαζί, όπου αντί για έργα τέχνης στους τοίχους προβάλουν αποσπάσματα της κινηματογραφημένης ζωής στο σπίτι. Με τον τρόπο αυτό αμφισβητείται η παραδοσιακή πρόσληψη της κατοικίας ως χώρου κατανάλωσης. Ταυτόχρονα η καθημερινότητα προβάλλεται ως έργο και έτσι αναδεικνύεται το παραγωγικό κομμάτι της κατοίκησης που δεν είναι άλλο από την ύψιστη δημιουργία του ίδιου του ανθρώπου, δηλαδή την ανατροφή των παιδιών.

Ο Νίκος Πατσαβός και η ομάδα ControlSpaceLab σχεδιάζουν τη μονοκατοικία ενός ζευγαριού το οποίο έχει πρόσφατα μείνει μόνο καθώς η κόρη έχει μόλις αποχωρήσει από την πατρική κατοικία για σπουδές. Στην απώλεια του μέλους η αρχιτεκτονική απαντά με τη συγκρότηση ενός νέου οικογενειακού τύπου. Το κτίριο σχεδιάζεται ως ξενώνας φοιτητών για βραχυχρόνιες μισθώσεις με τους γονείς να διαμένουν σε μέρος του κτίσματος και να καλούνται να συνάψουν σχέσεις επίβλεψης και φροντίδας με αυτούς που θα είναι μέλη του νέου αυτού οικογενειακού σχήματος. Τα όρια του ιδιωτικού βίου επαναπροσδιορίζονται, η σχέση οικογένειας και κοινωνίας αλλάζει και η ψυχική ανταλλαγή που σήμερα περιορίζεται εντός των οικιών τειχών αποδεσμεύεται από τα παραδοσιακά όρια, εκτείνεται σε διευρυμένα δίκτυα και πραγματώνεται με αποδοχή της παροδικότητάς της.

Η Διονυσία Τριανταφύλλου στρέφεται προς το ζήτημα της εξατομίκευσης και το συσχετίζει με τον σχεδιασμό της κατοικίας στην εποχή του εκδημοκρατισμού των ταυτοτήτων και του δικαιώματος στον αυτοπροσδιορισμό. Στο διαμέρισμα το οποίο μελέτησε, η κάτοικος ακολουθεί έναν τρόπο ζωής ο οποίος αποκλίνει από τους παραδοσιακούς ρόλους έτσι όπως αυτοί προδιαγράφονται σε προνεωτερικές αγροτικές κοινωνίες. Το σπίτι, κληρονομημένο, αναπαράγει ως δομή την απαίτηση συμμόρφωσης με το σχήμα ζωής που είχε ήδη στεγάσει. Η αρχιτεκτονική καταργεί τη σύμβαση και επιτρέπει στην κάτοικο να κυριαρχήσει στο χώρο επιβάλλοντας στα ίχνη του παρελθόντος τις δικές της επιλογές ζωής.

Η Ηώ Πάσχου μελετά και αυτή τρόπους διαχείρισης του παρελθόντος και της μνήμης, εστιάζοντας στη διαδικασία φωτογράφισης των γεγονότων του ιδιωτικού βίου. Εισάγει την έννοια του αρχείου στο τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουμε την πρακτική της κατασκευής των οικογενειακών άλμπουμ. Με τον τρόπο αυτό μας επιτρέπει να συλλάβουμε την κατοικία του μέλλοντος ως ένα ιδιότυπο και εξαιρετικά πολύτιμο μουσείο της προσωπικής ιστορίας.

Με το ζήτημα της αρχιτεκτονικής της εξατομίκευσης ασχολείται και η Μέλπω Δάνου ανασχεδιάζοντας το κληρονομημένο διαμέρισμα μιας μουσικού της ροκ σκηνής. Τα ελάχιστα που διατίθενται από την κάτοικο για την ανακατασκευή, κατευθύνονται στην αλλαγή της δομής και όχι στους συνήθεις επιδερμικούς καλλωπισμούς. Η αρχιτεκτονική αλλάζοντας την κάτοψη ιεραρχεί ως σημαντική την αποδοχή μιας ζωής σε απόκλιση. Ταυτόχρονα ξεσκεπάζει αυτό που κρύβεται πίσω από την πρακτική της διακόσμησης με την οποία όπως εύστοχα λέει και η κοινή ρύση συχνά "χρυσώνουμε το χάπι" της επιβολής ενός κοινού μοντέλου ζωής για όλους.

Η Στέλλα Κάτση εστιάζει επίσης σε μια αρχιτεκτονική η οποία αναδεικνύει την ετερότητα των ανθρώπων. Στο διαμέρισμα που ανασχεδιάζει καταργεί το αχρησιμοποίητο καλό σαλόνι μετασχηματίζοντάς το σε έναν ημιυπαίθριο χώρο για βιολογικές καλλιέργειες και φαγητό. Η μετατροπή του σαλονιού σε φυτεμένη αυλή συσχετίζεται με την επαγγελματική ταυτότητα του κατοίκου, ο οποίος ασχολείται με την προώθηση των βιολογικών προϊόντων. Η αρχιτεκτονική έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με το στερεότυπο το οποίο αναπαράγει στην ελληνική περίπτωση την καταστρατήγηση των ημιυπαιθρίων χώρων. Το κάνει όμως συνάπτοντας στρατηγική συμμαχία με τον κάτοικο και συστρατεύοντας τη δυναμική της προσωπικής του ταυτότητας και βούλησης.

Οι Επανακατοικήσεις ξεκίνησαν ως δράση το Φθινόπωρο του 2013. Οι θεωρητικές όμως αρχές και οι μεθοδολογικές κατευθύνσεις που ακολουθήθηκαν είχαν ήδη συγκροτηθεί στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής την οποία υποστήριξα το χειμώνα του 2012 στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου. Η διατριβή είχε θέμα "Ο επαναπροσδιορισμός αντιλήψεων και πρακτικών ως μέσο για το σχεδιασμό της κατοικίας" και εκπονήθηκε υπό την επίβλεψη των καθηγητών της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ Δημήτρη Φιλιππίδη και Παναγιώτη Τουρνικιώτη και της ανθρωπολόγου Ελεωνόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, καθηγήτριας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η διατριβή αυτή πραγματοποιήθηκε με την οικονομική αρωγή του ιδρύματος Ωνάση μέσω τετραετούς υποτροφίας. Λόγω αυτής της υποτροφίας είχα αργότερα τη δυνατότητα να συμμετέχω στο Σύνδεσμο των Υποτρόφων του Ωνασείου και χάρη σε αυτή τη συμμετοχή είχα τη σπάνια τύχη και ευκαιρία να συνεργαστώ με τους δεκαεπτά υποτρόφους του ίδιου ιδρύματος με τους οποίους και συγκροτήσαμε από κοινού την ομάδα των Επανακατοικήσεων.

Μετά το πέρας της διατριβής συνέχισα και συνεχίζω μέχρι σήμερα να μελετώ τα ζητήματα της κατοίκησης στο πλαίσιο έρευνας την οποία επιβλέπει ο Παναγιώτης Τουρνικιώτης, καθηγητής Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου. Σπάνιο παράδειγμα δασκάλου που πάντα προσφέρει ανιδιοτελώς και αφειδώς τη βοήθειά του σε όσους τη ζητούν, ο Παναγιώτης Τουρνικιώτης στήριξε από την πρώτη στιγμή τις Επανακατοικήσεις ως επιστημονικός σύμβουλος. Είχε συνεχή εποπτεία της δουλειάς μας, παρών σε όλα τα βήματα της δράσης, από τα πρώτα ιδρυτικά κείμενα της ομάδας μέχρι τις κοινές παρουσιάσεις και συζητήσεις επί των επιμέρους αρχιτεκτονικών προτάσεων. Με τη βαθιά γνώση της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής και έχοντας συνεχή παρουσία και συμμετοχή στη διεθνή συζήτηση για τα θέματα του χώρου, συμβουλεύοντας αλλά ποτέ επιβάλλοντας, καθοδήγησε σταθερά την ομάδα μας σε μια έρευνα η οποία ευελπιστούμε πως συνδράμει στην αρχιτεκτονική.

Πολύ σημαντική για τις Επανακατοικήσεις ήταν η συμβολή του Ανδρέα Γιακουμακάτου, καθηγητή Ιστορίας, Κριτικής Ανάλυσης και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών ο οποίος ανταποκρίθηκε στην πρόσκλησή μας και υποστήριξε ενεργά τη δράση αυτή. Οι συζητήσεις μαζί του εμπλούτισαν τους προβληματισμούς της ομάδας μας. Οι παρεμβάσεις του σε κρίσιμες συναντήσεις των Επανακατοικήσεων βοήθησαν στην ωρίμανση της σκέψης μας και στη σύνδεση των αρχιτεκτονικών προτάσεων και των εικαστικών παρεμβάσεων με το εύρος των ιδεών για την κατοίκηση έτσι όπως αυτές έχουν αναπτυχθεί στην ιστορία της τέχνης και της αρχιτεκτονικής.

Καθ' όλη τη διάρκεια της δράσης καθοριστική υπήρξε η συμβολή της Ηούς Πάσχου και της Παυλίνας Σπανδώνη μέλη του τότε Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ωνασείου. Ήταν μέσα από συζητήσεις μαζί τους που συγκροτήθηκε το πλαίσιο των Επανακατοικήσεων αρχικά, ενώ με τη βοήθειά τους στελεχώθηκε η ομάδα, μετά από ανοιχτές προσκλήσεις προς αρχιτέκτονες, καλλιτέχνες και κοινωνικούς επιστήμονες, υποτρόφους του ίδιου ιδρύματος. Με τη διαρκή τους παρουσία και συστηματική εργασία μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν οι δημόσιες παρουσιάσεις της δράσης, οι πολυάριθμες συναντήσεις της ομάδας, η συνεργασία μεταξύ των μελών, οι επισκέψεις στις κατοικίες που ανασχεδιάστηκαν και τελικά οι ίδιες οι μελέτες όπως παρουσιάζονται σε αυτό το βιβλίο.

Οι Επανακατοικήσεις πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο των δράσεων του Συνδέσμου των Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση και με την αρωγή του Ιδρύματος Ωνάση το οποίο ευχαριστούμε θερμά για τη γενναιόδωρη ηθική και υλική υποστήριξη που μας παρείχε όλα αυτά τα χρόνια. Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε τη διευθύντρια του ιδρύματος Ωνάση, Έφη Τσιότσιου η οποία στήριξε τις Επανακατοικήσεις όχι μόνο θεσμικά αλλά και με συζητήσεις, σκέψεις και ιδέες που βοήθησαν στην καλύτερη διασύνδεση του έργου με την κοινωνία. Σημαντική για την πορεία των Επανακατοικήσεων ήταν και η συμμετοχή της ομάδας μας στην έκθεση Strange Cities, στη Διπλάρειο Σχολή, την Άνοιξη του 2015. Η συμμετοχή δημιούργησε διαύλους επικοινωνίας της ομάδας μας με το ευρύ κοινό και θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Αφροδίτη Παναγιωτάκου, αναπληρώτρια Γενική Διευθύντρια της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών για τη δυνατότητα αυτή που μας έδωσε.

Για τη συστηματική βοήθειά της στην οργάνωση των Επανακατοικήσεων ευχαριστούμε τη Χαρά Σύρου υπεύθυνη του Συνδέσμου των Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση. Ευχαριστούμε επίσης τους Αλέξανδρο Μωρέλλα και Δημήτρη Δρίβα για τη βοήθεια που μας παρείχαν στη διαχείριση της επικοινωνίας της δράσης. Θα θέλαμε ακόμα να ευχαριστήσουμε τον Μάκη Γιαννόπουλο για τη δημιουργική του συμμετοχή στη δράση στο πλαίσιο της κινηματογραφικής και φωτογραφικής της τεκμηρίωσης. Ευχαριστούμε την Ιφιγένεια Βασιλείου για τον σχεδιασμό του λογοτύπου και των γραφιστικών εφαρμογών των Επανακατοικήσεων. Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους τους κατοίκους που άνοιξαν τα σπίτια τους, μας υποδέχτηκαν, μας μίλησαν για τη ζωή τους υποστηρίζοντας έτσι με τον πιο ενεργό και ουσιαστικό τρόπο την ερευνά μας. Θέλω να πιστεύω ότι οι Επανακατοικήσεις ήταν και για αυτούς το ίδιο συναρπαστικό και δημιουργικό ταξίδι όπως ήταν και για εμάς.

Παραπομπές

[1] Le Corbusier, Για μια αρχιτεκτονική, [1923], Μετφ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Εκκρεμές, Αθήνα 2005, σελ. 123.

[2] Άρης Κωνσταντινίδης, Για την Αρχιτεκτονική, Άγρα, Αθήνα 1987, σελ. 108.

[3] Jean-Michel Besnier, Ιστορία της νεωτερικής και σύγχρονης φιλοσοφίας. Φυσιογνωμίες και έργα, Μετφ. Κωστής Παπαγιώργης, Καστανιώτης, Αθήνα 1996, σελ. 100.

[4] Le Corbusier, Για μια αρχιτεκτονική, [1923], Μετφ. Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Εκκρεμές, Αθήνα 2005, σελ. 87.

ΕΠΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΕΙΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μυρτώ Κιούρτη

ποταμός

Συγγραφείς: Κιούρτη Μυρτώ (Επιμέλεια)
Έτος: 2017
ISBN/ISSN: 978-960-545-087-8
Σελίδες: 184
Διαστάσεις: 17x24 εκ., χαρτόδετο